

FÖRKÖLI GÁBOR

Az avar naplója

LANCZKOR GÁBOR: SZATURNUSZI MESÉK 1.

Vannak a magyar irodalomban nagy naplóírók: Heltai Jenő, Márai Sándor, Kertész Imre és a most is elszántan író Tózsér Árpád. Egyes szerzőknél azt az állítást is megkockáztatta már az irodalomtörténet-írás, hogy éppen a naplójuk a legjelentősebb művük. A napló paradox megnyilatkozási forma. Egyrészt efemer, hiszen a mindennapok esetlegességei kapnak benne helyet, amelyeket nem uralhat semmiféle előzetesen végiggondolt esztétikai program. Másrészt viszont a vérbeli író éppen a saját használatra írt naplóban lehet a legszabadabb a külső elvárásoktól, vagyis olyan az ideálisan felfogott szépirodalomtól idegen rendszerektől, mint a piac, a kiadási politika vagy az olvasóközönség. A napló ráadásul a befogadót sem kötelezi semmire. A regény-nyel ellentétben szabadon lapozgathat benne, átugorhat részeket, és elég, ha csak azt olvassa el, ami számára fontos. A prózáíró a naplóval kerülhet a legközelebb az abszolút íráshoz, vagyis ahhoz, ami a költő számára a vers. Valami ilyesmire tesz kísérletet Lanczkor Gábor *Szaturnuszi mesék 1.* című kötete – a végén a szám tervbe vett folytatást sejtet, és talán a lezárhatatlanság képzetét is felkelti.

Atlantisz Kiadó
Sucure-sale
Lyon–Budapest–Athènes, 2023
344 oldal, 5990 Ft

A szerzőt nem izgatja az olvasók vagy a kritikusok taxonómiai mániája: Tolnai Ottó kifejezésével élve felszabadultan műfajtalankodik a könyvben. A legterjedelmesebb egységeket kitevő naplóbejegyzéseken kívül találunk benne verset, sőt költőelődökre reflektáló versátíratokat, versfordítást is. A fent kifejtett okokból ezek a megszólalási módok csak látszólag ütnek el egymástól. A könyvet lapozgatva felmerülhet bennünk, hogy ugyan mitől érdekes az, ha a

szerző látott egy bogarat – a naplójegyzetek közül nem egy foglalkozik hasonló témával –, ám ez ugyanaz az alapkérdés, amelyet verseket olvasva is feltehetnénk. Hogyan válhat életbevágóan fontossá az, ami fölött elsiklana a tekintetünk? A megmutatkozás kockázatának vállalásában a naplóíró osztozik a költővel.

Lanczkor olyan impressziókat rögzít, amelyek akár vershez is ihletforrásként szolgálhatnak. Naplója nem is kíván hiteles dokumentum lenni. A szerző jó arányérzékkel lavíroz a partikuláris események és a már-már prózaversbe kíváncszó mondatfutamok között. Amennyire lehet, a napló itt időtlenné válik, holott eredetileg a műfajnak az volna a lényege, hogy kötődjék az időhöz. De Lanczkor például nem dátumozza a bejegyzéseket. Sőt, noha a naplószerű részeket tizenkét számozott fejezetbe osztja, ezek nem feleltethetők meg a tizenkét hónapnak, mint Nádas *Évkönyvében*, hiszen egy részen belül gyakran változik az évszak. Az elbeszélő falun él, a természet körforgása számára legalább annyira fontos, mint az emberi események. Ezenfelül a járvány miatti lezárások – hiszen Lanczkor már a koronavírus-veszély alatt is írta a könyvét – csak fokozzák az érzést, hogy itt lelassult az idő. Ilyen irányba hat a mediterrán és a keleti kultúrák állandó jelenléte is: Lanczkor India legjobb magyar irodalmi krónikása, és az olvasó epikus érdeklődését leginkább azok a részek szolgálják ki, amikor a narrátor éppen úton van. Azt se feledjük, hogy a szerző műveltsége, világismerete az ősi kultúrákhoz kapcsolják a szövegeit is. Érdemes megfigyelni, hogy a kötet versei milyen szépen hordozzák a klasszikus verslábak törmelékeit. A sorhatárok jól kiemelik az esetleges ritmikai váltásokat, de a következő versrészletben például döntően anapesztusi sorokat találunk: „Vastag dér / ül a füveken, / a borókák túlevelén, / a leszáradt lombját / koszorúként őrző fiatal tölgyön.” (*Kőrisek*, 134.)

Lanczkor egy Balaton-felvidéki kis faluban él. A könyv érzékelteti is a Káli-medence szépségét, a szűkebb környezet igényességét. A naplóból egy szellemi és érzelmi javakban gazdag élet tárul fel. Lanczkor minderről a jó gazda elégedettségével ír, mégis a hamis idill képzetét segít elkerülni, hogy az amúgy tényleg irigylésre méltó vidéki élet árnyoldalait is felmutatja. A Balaton közelsége ellenére nem szabad virágzó településként elképzelni az elbeszélő lakhelyét. Az olvasó pontosan értesül a lassanként elmagányosodó, elhaló szomszédokról, a művelők híján maradó kultúrtáj elvadulásáról. A hamis és ellenszenves önelégültséget elkerüli a szerző, de mi a helyzet az öntetszelgés bocsánatos kis vétkeivel? A műveltségelemek intenzív áradásának például megvan az a veszélye, hogy a filológiai tévedést hajlamos az olvasó kegyetlenül számonkérni. Lanczkor például rosszul tudja: Pindarosz nem szicíliai volt, hanem Thébai mellett született, valószínűleg Theokritossal keverte őt össze (50). Lanczkor olyan egészséges fontossággtudattal tárja elének már-már aforisztikus gondolatszilánkjait, amely biztosan szükséges ahhoz,

hogy a megnyilatkozás útját elálló gátak átszakadjanak. Ám némi önirónia, kétely, tépelődés jót tett volna a könyvnek. Ilyesméről nem tud a szöveg, de a szálkát más szemében észreveszi. Tünetszerű, ahogy egy másik naplószerű könyvet minősít: „Kegyeleti szándékkal belekezek a *Hasnyálmirigynapló*ba. Szomorúan teszem le húsz oldal után. Mint egy öreg primadonna az összesre szókített tincseit, úgy illegeti mondatait a szerző” (74). Természetesen nem az az ellenvetésem, hogy ne lehetne Esterházy naplóját kritizálni, de azt problémásnak érzem, hogy a naplóírással és -közreadással járó dilemmákról, amelyekkel a szerzőnek is szembe kellene néznie, feltűnően nem vesz tudomást, csak a másik szövegében. Tud-e vajon a könyv a narcizmus csapdájáról? Vannak-e? Kell-e velük foglalkozni? Meg lehet-e próbálni elkerülni őket? Szükségképpen együttjárnak-e a folyamatos önarchiválás készítésével?

Lanczkor teljes joggal gyönyörködik születőben lévő gondolataiban, olvasóként mi is ezt tesszük. De van, amikor ez a szolipszista beszédmód, ez a prózába oltott költészet, amely nem üzen, csak létezik, kiüresedik. Talán témafüggő is, hogy ez mikor fordul elő. Egy helyen például ez áll: „*A kiegyezés hazugsága, aminek szimbóluma volt Hauszmann palotája, vitte be Magyarországot az I. világháborúba, és az vezetett Trianonhoz* – olvasom az általam előfizetett hetilapban. Az efféle rossz mondatokra, amiknek alján úgy csillan meg az igazság, mint egy feneketlen hegyi kút mélyén a víz, semmiféle mentség nincsen.” (70. Kiemelés az eredetiben.) Bár az idézett mondat valóban rossz, Lanczkor bizonytalanságban hagyja olvasóját, és ez a bizonytalanság nem feltétlenül termékeny. Jó, ha a kút feneketlen mélysége ellenére mégiscsak megcsillan a víz? Vagy a távoli csillogás csak arra elég, hogy hamis reménnyel töltse el a szomjazót? És ami a legfontosabb: mi ez a kút mélyén pislákoló igazság? Attól tartok, hogy az ehhez hasonló feljegyzések evokatív, sejtető stílusa nem alkalmas a felvetett közéleti kérdések felelősségteljes kibeszélésére, mint ahogy arra sem, hogy eldöntsük, be kell-e oltatnunk magunkat covid ellen. Az elbeszélő ugyanis a folyton mért antitestszintjére hivatkozva makacsul ellenáll.

Ezek a gondolattörmelékek az olvasót gyakran kielégítetlenül hagyják. Ugyanakkor nagyon is megvan a helyük, mert az apró-cseprő események leírásával együtt jelzőkarókként emlékeztetnek az emberi lét törékenységére és az emberi tudat működésében motoszkáló kontingenciákra. Szépen ellentozozzák ugyanis Lanczkor költészetét – és itt nemcsak a kötet verseire gondolhatunk természetesen, hanem a naplójegyzetek legjavára is –, amelyben a kozmikus idő állandósága vagy legalábbis ciklikussága komoly szerephez jut. A mind a nappal és az éjszaka váltakozásának, mind pedig az évszakok szintjén értett körkörösség fontos motívuma Lanczkor könyvének, amely gyakran a növekvő és lebomló szerves anyag rétegződésével szemlélteti ezt az emberi léptékkal nem mérhető folyamatot. Szép példa erre *Az új erdő* című vers (126):

Fénylik az új mogyorólevelek
felszíne, alattuk lágy rohamokban
levelesedik az új erdő,
de fönn a diófák tar
koronája s a felhőgézbe tekert Nap közt
még kavarog a hó;
amire beesteledik, beleesteledik a tavaszba, az erdő
fel nő, levelenként nő bele a tömör,
szenes éjbe
préselt lombozatával.

Se szeri, se száma a naplóban azoknak a tevékenységeknek, amelyek elvégzéséhez a múlandó ember arra kényszerül, hogy ehhez az örök ritmushoz igazodjék: az avart fel kell gereblyézni, a tűzifát fel kell aprítani. A természet az érzekeinken keresztül is utánunk nyúl. A kert vadító frissességét és legalább annyira érzéki erjedését átélhetően közvetíti a szöveg. A családi élet örömei és aggodalmai, a hol esendő, hol revelatív értelmiségi tépelődések nem is annyira a hitelesség kedvéért vannak mindemellett jelen, hanem azért, hogy jelezzék, az ember kiszakadt a természeti, a mitikus és a rituális idő körforgásából. Igaza van Csehy Zoltánnak, aki szerint a címben szereplő Szaturnusz a letűnt aranykor isteneként szerepel (kritikáját lásd: *Élet és Irodalom*, 2023. december 15.). Egyúttal viszont az időhöz való viszonyunk meghasonlottságát is jelöli. Szaturnusz ugyanis görög nevén, Kronoszként az idő kaszával, homokórával felszerelt kegyetlen istene is, aki nemcsak az újranövő gabonát aratja le, hanem gyermekeit is felfalja. Goya efelett érzett iszonyatáról Lanczkor is ír. Szaturnusz a melankólia bolygója, és a hagyományos kozmológiában az ólom, a legnehézkesebb, a szellemet leginkább lebénító fém felel meg neki. Így a könyv címe nemcsak az aranykor elérhetetlenségére utal, hanem az idő fogalmában benne rejlő, az egyén számára nem feloldható elentmondásra is: az idő a kozmoszt élteti, az embert halálba taszítja.

Megoldást az emberiség kollektív tapasztalata jelenthetne, ha még lehetséges volna ilyesmire támaszkodni. A könyvet olvasva azt látjuk, hogy a katolikus tradíciót belülről ismerő és más vallási hagyományok irányába is tájékozódó Lanczkor érzékeny a rítusokra. Márpedig a rítus éppen arra szolgál, hogy az elillanó pillanatban az ember az egyetemes érvénnyel visszatérőhöz csatlakozzék. Egy-két ilyen élmény talán mindenkinek megadatik életében, még ha ezek intézményes magyarázatát már nem is vagyunk hajlamosak készpénznek venni. Az elbeszélő a könyvben egy éjjel arra ébred, hogy a tőablakon át magányos csillag ragyog rá.

Talán az ilyen embert hívják költőnek.